

PASSAGE 77

Materialitet

“ Den peger med sin fod mod Jordens indre, og den løfter sin isse mod den høje himmel. Ydmyg bærer den mange køretøjers vægt og tåler mange fødders slid, motorvogne snurrer over den, dyrs fødder visker den, og ting slæbes til dens nedværdigelse.

Sådan lyder et uddrag fra Albert Dams prosadigt “Her er digtet om brostenen”.¹ Som citatet antyder, er teksten fyldt med antropomorfiseringer, men der er ikke af den grund tale om en simpel fabel eller allegori. Fremfor at formidle en lære om menneskelivets kvababbelser er sigtet med de mange “menneskelige” karaktertræk at udforske og forstå en af de talrige ikke-menneskelige ting, vi til hverdag bare går ignorante forbi (eller på i dette tilfælde). For Dam skjuler brostenens hårde overflade nemlig en dyb, dunkel og dragende verden, der leder ham på en spekulativ rejse ned i materialitetens mærkværdige liv. Digtet tillader sig at sætte common sense i parentes og spørge forundret til, hvad det vil sige at være en ting. Måske kunne man beskrive projektet som en art brostenens fænomenologi: Hvordan føles det mon at leve dér under køretøjernes vægt og føddernes evindelige slid. Er brostenen lige så hård i sit indre, som dens ydre fremtoning kunne give indtryk af? Hvor fortrolig er den monstro med nabostenen? Og husker den lille firkant sit eget udspring af klippevæggen massiv? Dam leverer selvfølgelig ikke krystalklare svar på sine spørgsmål. Men mindre kan også gøre det. Blot ved at rejse dem tvinges læseren til for en stund at afmontere sine antropocentriske skyklapper og åbne øjnene for, at også de ikke-menneskelige materialiteter er “selvstændige, energiske fænomener”, som Dam har formuleret det i et interview. “Hvem ved,” fortsætter han, “Stenen kan måske tænke mere end jeg!”²

Første udkast til Dams tekst er oprindeligt skrevet i 1902, men dens interesse for brostenens egen eksistens og beskaffenhed er i tydelig samklang med den teoretiske drejning mod materialiteten, man i de seneste år har set i diskussioner om klima, feminisme, posthumanisme og biopolitik under forskellige overskrifter som ‘new materialism’, ‘material feminism’, ‘speculative realism’ og ‘object-oriented ontology’. Trods de mange forskellige mærkater og interne stridigheder drives disse retninger alle af forsøget på at gentænke materialiteten som andet og mere end et passivt redskab for menneskelige interesser. Til tider i skarp polemik med konstruktivistisk orienterede teoridannelser slår de til lyd for, at den materialitet, der omgiver os, og som vi i sidste ende selv består af, må forstås som en selvstændig, genstridig kraft, der er højst aktiv, levende og betydningsfuld. Resultatet er en række teoridannelser, hvor materialiteten beskrives som en komponent i dynamiske materielle-diskursive processer (Karen Barad); som et objekt, der altid trækker sig tilbage i sig selv (Graham Harman); eller som en kompleks vitalistisk aktør (Jane Bennett).

Med dette nummer af Passage ønsker vi at byde ind i diskussionen om, hvorvidt og hvordan litteraturen kan bidrage til udforskningen og udbredelsen af sådanne nye idéer om forskellige materialiteters art og rolle. Ved at slå ned på en bred vifte

af tekster og problemstillinger undersøger nummerets bidrag, hvad den materielle drejnings perspektiver kan tilbyde litteraturvidenskaben. Kan disse teorier etablere et litteraturanalytisk alternativ og i så fald, hvad vil det sige at læse (ny)materialistisk? Hvilken rolle spiller idéen om aktiv materialitet i litteraturen, og hvilke æstetikker iscenesættes den igennem? Og hvad tilbyder det nye, friske blik til studiet af gamle, kanoniske værker?

Temanummeret indledes med Martin Gregersens og Tobias Skiverens oversigtsartikel, der gennem nedslag i Bruno Latours, Jane Bennetts og Graham Harmans teorier præsenterer den materielle drejnings kerneidéer og skitserer mulighederne i at overføre dem til studiet af litteratur. I denne tekst slås den teoretiske tone an for nummerets øvrige bidrag, og læsere, der ikke allerede er med på noderne, kan med fordel starte her.

Derefter finder man tre artikler, der kobler de nye materialitetsteorier til læsninger af økokritisk observans i forsøget på at vise, hvordan litteraturen kan bidrage til at gentænke menneskets forhold dets ikke-menneskelige miljø. Med afsæt i Michel Serres, Tim Ingold og Jane Bennett udforsker Dan Ringgaard potentialerne for en meteorologisk orienteret læsning af vejrets rolle og betydning i åbningen af J.P. Jacobsens novelle "Mogens" (1872). Hans Lind følger efter med en artikel, der argumenterer for, at et særligt lyrisk greb, apostrofen, har mulighed for at skabe en økologisk sensibilitet for det materielle liv i miljøet omkring os. Og i sin analyse af H.C. Andersens tingseventyr viser Torsten Bøgh Thomsen, hvordan disse tekster indeholder en kunstnerisk følsomhed over for den materielle verden, der sætter spørgsmålstegn ved antropocentriske forestillinger om agens, instrumentalisering og herredømme på måder, som peger frem mod moderne økologisk tænkning.

Med Thomsens studie af disse eventyr bevæger vi os ind på et andet væsentligt mødepunkt for flere af temanummerets bidrag, nemlig orienteringen mod tingene i litteraturen. Ved at trække på Graham Harmans såkaldte objekt-orienterede ontologi foretager Maja Bak Herrie en nylæsning af Gertrude Steins *Tender Buttons* (1914), der foreslår, at Steins genstande – mælk, paraplyer og kager – viser sig som stadig unddragende og fremkommende ting. Dernæst følger Søren Langager Høghs artikel, der med udgangspunkt i en række latourianske begrebsdannelser fremlæser en særlig omsorg for tingene, in casu en brummende sten, i Peter Adolphsens roman *Brummstein* (2003). Endelig genfortolker Signe Leth Gammelgaard Gustave Flauberts *Madame Bovary* (1857) med afsæt i navnlig Karen Barads nymaterialisme ud fra den betragtning, at Flauberts ting fremtræder snart som genstridigt stof, der sætter grænser for menneskets begær, snart som symboladede varer, der vækker det.

Temanummeret afrundes med to artikler, der stiller skarpt på litteraturens beskrivelser af kropsmaterialitetens egne aktiviteter og spontane udvekslinger med omgivelserne. Det sker først i Eva Magelund Krarups Bennett-inspirerede analyser af tre danske samtidslitterære romaner af hhv. Amalie Smith, Bjørn Rasmussen og Josefine Klougart, der alle iscenesætter kærlighedserfaringen som en intim kropsmateriel forbundethed med den Anden såvel som det Andet. Og afslutningsvis finder man i Jens Lohfert Jørgensens artikel en diskussion af

bakterier og biopolitik i Joseph Conrads *The Nigger of the "Narcissus"* (1897), der, ud fra Jørgensens bakteriologiske optik, anskueliggør de sociale dynamikers materielle forankring.

Med Passage nr. 77 genopliver vi desuden vores gamle anmeldersektion, der i denne omgang byder på anmeldelser af Anne-Marie Mais *Danish literature in the 20th and the early 21th century* (anmelder: Dan Ringgaard), Mads Anders Baggesgaards *Nye franske verdener* (anmelder: Lisbeth Verstraete-Hansen) og Eva Pohls *Et lyst værelse* (anmelder: Anne Birgitte Richard). Vi håber, at vi hermed ikke bare kan sætte fokus på de tre pågældende arbejder, men også mere generelt være med til at øge dialogen og den gensidige udveksling af idéer i dansk og nordisk litteraturvidenskab.

God læselyst!

Noter

- 1 Teksten er påbegyndt i 1902, færdigskrevet i 1925, men først udgivet i 1985 i *Den lodrette beståen. En bog om Albert Dam og hans forfatterskab*, redigeret af Vagn Lundby og Poul Vad, København: Gyldendal.
- 2 Udsagnene stammer fra Claus Clausens *Digtere i forhør* (1966), København: Gyldendal.